Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Den lærde Jomfru Biehl

Udstilling 1989 Kunstakademiets Bibliotek

Udstillingen er støttet af
Augustinus Fonden
Konsul George Jorck og Hustru Emma Jorcks Fond
Kreditforeningen Danmarks Fond for særlige formål
Tipsmidlerne
Tuborgfondet

Udstillingen er arrangeret af
Marianne Alenius, Lisbet Grandjean, Hakon Lund og
Emma Salling med hjælp af John Grenaa og Jørgen Watz

©Kunstakademiets Bibliotek
Trykt hos Fihl-Jensens Bogtrykkeri/Offset, Frederiksberg
ISBN 87-7289-066-5
Bogen udgives i kommission hos
Museum Tusculanums Forlag
Njalsgade 94, 2300 København S

Forord

I år er det 201 år siden forfatteren Charlotta Dorothea Biehl døde. Det runde jubilæumsår var beslaglagt af Christian IV. Charlotta Dorothea Biehl (1731-1788) har i dette århundrede vakt fornyet interesse, og mange forskellige sider af hendes personlighed og værker er blevet belyst. F.eks. har man to gange genudgivet de historiske breve. I kvindebevægelsens kølvand er hendes forhold til faderen blevet analyseret, og man har fremdraget hendes pessimistiske syn på ægteskabet.

På udstillingen her vil koncentrationen ligge i skildringen af de år af hendes liv, hvor hun var kendt i København, blev hædret og drillet, hvor hun kom frem, og gav igen med samme mønt. Hendes enorme belæsthed, hendes kendskab til fransk og italiensk kultur og teater, hendes formidling af det, hun kunne bruge i alt det hun læste, bliver taget frem – de mennesker hun mødte, de steder hun boede, den verden hun så hver dag. Dette er kernen i udstillingen om den lærde jomfru Biehl.

Udstillingen indeholder ikke originale kunstværker. Den er tænkt som en vandreudstilling, der let kan vises mange forskellige steder rundt om i landet, og det er vort håb, at udstillingen kan kombineres med lokale arrangementer. Således benytter vi her i København lejligheden til at give adgang til Charlottenborgs kuppelsal med Akademiets portrætsamling fra det 18. århundrede. Desuden afholdes der en koncert i Akademiets festsal med musik fra Biehls tid.

Udstillingen havde ikke kunnet finde sted uden velvillig støtte fra Augustinus Fonden, Konsul George Jorck og Hustru Emma Jorcks Fond, Kreditforeningen Danmarks Fond for særlige formål, Tuborgfondet og fra Tipsmidlerne. Vi har også grund til at takke mange som i privat eller officiel sammenhæng har ydet hjælp til udstillingen.

København september 1989

Marianne Alenius *Lisbet Grandjean*
Hakon Lund *Emma Salling*

CHARLOTTA DOROTHEA BIEHL 1731-1788

Når man i 200-året efter sin død hædres med en historisk roman har man nok været lidt af en personlighed. Charlotta Dorothea Biehl var en sådan, som det tydeligt fremgår af Mette Winges roman »Skriverjomfruen«. Et elskeligt menneske er hun vist aldrig blevet beskyldt for at have været. Ikke meget i hendes opvækst lagde op til at hun skulle blive det, og selv mente hun aldrig at hun var det. Men klog, flittig, stædig, vittig, loyal mod sine venner, nederdrægtig mod sine fjender, frygtløs, sej og en god skribent ville hun med stolthed lade sig omtale som.

»Sandheden forpligter mig til at indrømme, at der fra mit fjortende til mit syttende år dårligt fandtes noget heftigere og følsommere væsen end mig. Jeg kunne blive rasende over ingenting. De personer jeg ikke kunne lide, skændtes jeg uafbrudt med, selv når jeg klart havde uret, og ligegyldigt hvor forkert det synspunkt jeg havde indtaget var, forsvarede jeg det hårdnakket og lod mig aldrig overbevise om det modsatte«, siger hun i sin selvbiografi.

Citatet er »oversat« til moderne dansk. Bevarer man hendes eget sprog, der i samtiden var højt værdsat blandt sagkyndige, lyder det således: »Sandheden forbinder mig at tilstaae, at der fra mit Fiortende til mit Syttende Aar, neppe var et meere heftigt og empfindtligt Creatur end jeg var. Jeg kunde Bringes i Harnisk over ingen Ting; de Personer, som jeg ikke kunde Lide, trættede jeg Bestandig imod, endog naar Retten var aabenbare imod mig, og ihvor falsk min antagne Satz end var, saa forsvarede jeg den dog med den yderste Haardnakkenhed, og Lod mig aldrig overtyde.«

Med originalsproget fornemmes tidsafstanden mellem dengang og nu tydeligt, mens man samtidig føler sig tættere på Biehls egen person. Hendes stavning er præget af inkonsekvens. Samme ord staves på flere forskellige måder, hendes eget navn gengives forskelligt (i selvbiografien kalder hun sig Charlotta Dorothea Biehl) og de kursiverede fremmedord, kursiveres ikke efter et fast princip. På det punkt er hun tidstypisk. Stavning med en retskrivningsordbog i hånden er et nyt fænomen. Når det danske sprog diskuteredes i slutningen af 1700-tallet – og det gjorde det både ofte og kvalificeret af Charlotta Dorothea Biehl – var det ikke staveprincipper, der var i centrum, men først og fremmest spørgsmålet om fordanskning af fremmedord. I sin komedie »Haarkløveren« sætter Biehl denne diskussion på spidsen og ender komedien ved at lade et ægteskabs mulighed være afhængigt af en kommafejl i et brev fra den unge mand. »Haarkløveren« fortæller om den tids »majonæse-strid«.

Selvbiografien er hovedkilden til hendes livshistorie, og selv om den påviseligt er fuld af hvide løgne, har vi i den en enestående genvej til forståelsen af hendes skæbne og vilkår i livet. Hun skrev den året før sin død og kaldte den: »Mit ubetydelige Levnets Løb« – en titel, der forener hendes trang til ydmyghed over for den explicitte adressat i skriftet, hendes nære ven Hofmarskal Johan Bülow, med fræk sarkasme over for den verden, der ikke havde sans for hendes storhed.

Ubetydelighed huede hende ikke. Hun følte sig draget – på nåde og unåde – af store begivenheder som statskuppet i 1784, Struensees død, Bernstorffs nederlag, eller store mænd som Kongen, Kronprinsen, hofmarskallen, hoflægen, teaterdirektøren, de udenlandske gesandter, de intellektuelle, kunstnerne. Eller af stærke kvinder som skuespilleren Caroline Walther, Richardson's Pamela, sig selv! Hun kunne lide dem, eller hun kunne ikke fordrage dem, men jo mere markerede skikkelser, desto flere ord skænkede hun dem i sine skrifter. Anonymitet kedede hende. »Det er min Ulykke, at jeg er født i et Køn, hvor jeg ikke kan være Staten og mig selv til den Nytte, som i et andet«, sagde hun i oprigtig sørgmodighed i selvbiografien.

Charlotta Dorothea voksede op i et borgerligt hjem, hvor hendes forældre de første år boede sammen med hendes morforældre. Morfaderen, Hans Brøer, var slotsfoged på Københavns Slot. Det var ham Charlotta Dorothea Biehl var tættest knyttet til i sin barndom blandt alle voksne. Han skildres som modsætning til hendes fader, Christian Ærnilius Biehl, som hun ikke giver noget godt skudsmål. Faderen er i datterens fortælling tyrannisk, misundelig på hendes succes, mistroisk og modarbejder hendes interesse for at læse og lære, mens bedstefaderen er kærlig, tillidsfuld, omsorgsfuld og fuld af respekt og beundring for hendes intellekt, som han med glæde stimulerer med fortællinger og bøger. Mormoderen, som hun var opkaldt efter, og moderen Sophie Hedvig Brøer, skildres som svage, men ganske sympatiske kvinder, der dog begge svigter hende, når det gælder. Faderen var fra 1754 sekretær på Kunstakademiet. Han var også forvalter på Charlottenborg Slot og havde bolig der i mange år. Her i 1700-tallets København blandt kunstnere og hoffets folk færdedes Charlotta Dorothea Biehl hele sit liv.

Et sandhedsvidne var hun aldrig, når hun skrev, og bestræbte sig vel heller ikke på at være det. Hun var kunstner med kunstnerens ret til at skildre den virkelighed, som hun så og udvalgte. Det lille eventyr hun digter om hvorfor hun aldrig giftede sig – trods mindst tre seriøse bejlertilbud – viser tydeligere end noget andet, hvordan hendes livsholdning får lov at præge det liv, hun i selvbiografien påstår hun har haft. Påviseligt er historien fuld af løgn, men en god historie giver hun, og utvivlsomt viser den meget om, med hvilken skepsis hun så på ægteskabet, der pålagde kvinden at underkaste sig manden. Det var hvad hun så omkring sig og ikke var parat til.

I stedet for blev hun forfatter. Helst havde hun nok set sig selv som Holbergs efterfølger i Danmarks litteraturhistorie. Hun beundrede Holberg og skrev selv for teatret, hvor hendes stykker alle blev opført. Det var i begyndelsen tidens moraliserende komedier hun forsøgte sig med – og om nogen var hun den der udfyldte det tomrum, der opstod på teatret efter Holbergs død. Indtil Ewald fik vind i sejlene, og hun selv kom i hård modvind hos en teaterdirektør, der hver-

Charlotta Dorothea Biehl, 1784. Stik af J.F. Clemens efter miniature af W. A. Müller (kat. 1.5)

ken brød sig om hende eller om at give hende nye chancer, var hun københavnernes mest betydningsfulde skuespilforfatter. Men når hun var bedst som i »Den listige Optrækkerske«, blev folk forargede, og det kunne man ikke byde det borgerlige publikum, hun bejlede til. Hendes pen skulle følge folkestemningen, ikke præge den. Hertil var kvindens mandat endnu ikke udstrakt i 1760erne. Det skal være usagt om hun kunne være blevet en Suzanne Brøgger, hvis hun havde levet i dag. At hun ikke blev det, står fast, men hun var ingenlunde blottet for talent.
Talentet finder man tydeligt i hendes »Historiske Breve«, som de blev kaldt, da de et århundrede efter hendes død blev udgivet i portioner som interessante tidsbilleder i »Historisk Tidsskrift« af historikere. Disse hypersubjektive skildringer af hof og skandale i København var litterære billeder i fin europæisk stil i den internationale genre »chronique scandaleuse«. Hun skrev dem i brevform til sin ven Johan Bülow, hofmarskallen på slottet. Begge vidste de, hvad de gerne ville have skildret. Han havde blik for hendes fortælletalent og skarpe pen, og hun nød at få inspiration fra en ung beundrer. Hun skrev, og han gemte. Og det vidste de begge to. Tonen i brevene er veloplagt, omend hun nu og da forhaster sig, men alderen plagede hende, og programmet var stort. Det var ganske utænkeligt at disse pseudobreve kunne være blevet udgivet i samtiden, hvor meget de end var tænkt for offentligheden. Men det var jo den normale praksis på den tid, at breve, der handlede om samtiden, lå hen til et passende stykke tid efter forfatterens død, hvorefter man så med begejstring kunne genopleve tiden fra bedsteforældrenes barndom i en revideret, posthum udgave.

Når Biehl skrev for umiddelbar udgivelse, anvendte hun også tit brevformen. Breve var så moderne, og kvinder var anerkendte som brevskrivere. Faktisk var de ofte de foretrukne brevskrivere, fordi de mentes at have et mere naturligt sprog end deres mandlige kolleger, der ofte kunne være spoleret af fremmedsprog og fagterminologi fra universitetsstudier. Tidens mest elskede fiktionsbeskrivelser var dog skrevet af en mand: Samuel Richardson. Hans brevromaner om Pamela og Clarissa Harlowe var noget af det mest læste i Europa. På dansk udkom de i Johan Loddes oversættelse få år før Charlotta Dorothea Biehl skrev sin brevroman på 1000 sider, »Brevvexling imellem fortrolige Venner«, og sine »Moralske Fortællinger«, der for en stor del var affattet i brevform.

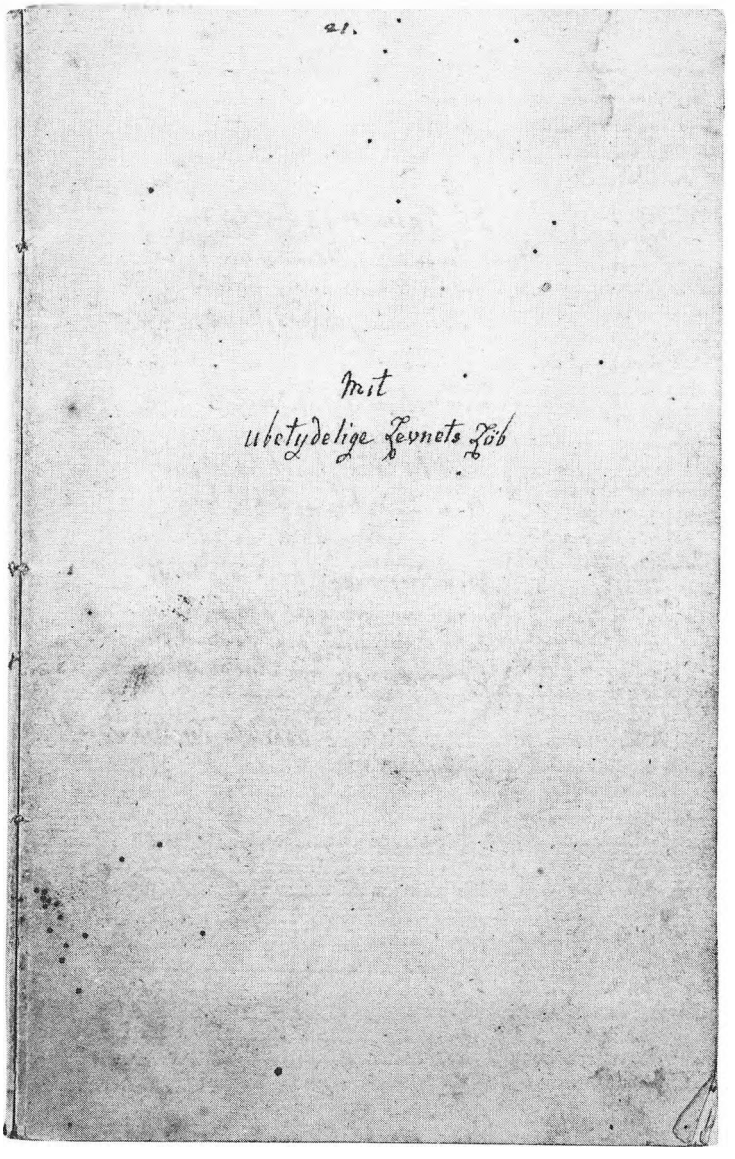
I en ganske anden genre havde hun også en stor mission: som oversætter. Franske komedier til teatret af Destouches eller hans efterfølgere i moraliserende komedier oversatte hun mange af. Ikke alle blev opført, men de fleste. Herfra og fra italieneren Goldoni hentede hun ideer til sine egne komedier. Også enkelte tyske teaterstykker oversatte hun. Uden for komedien var det prosamoral som italieneren Isidoro Bianchis værk »Om lykken«, man bad hende oversætte. Bianchi var i Danmark i 1770erne som ledsager til en italiensk fyrste og skrev i stærkt begejstrede vendinger om hende i italienske kulturtidsskrifter. »Hofdig-

Charlotta Dorothea Biehl, ca. 1775. Miniature af Cornelius Hoyer (kat. 1.1)

terinde« kaldte han hende, og mente tydeligvis at hun var blandt det mere interessante, København kunne byde en dannet udlænding på.

Mest berømt er hendes oversættelse fra spansk af Cervantes Don Quijote. Oversættelsen stammer fra de sidste år af hendes liv. Det var den første danske oversættelse og det eneste af hendes værker, der i hendes levetid udkom i en gennemillustreret udgave på Gyldendals Forlag. Det var et værk hun godt kunne

Titelblad fra Ch. D. Biehls selvbiografi (kat. 22.9)

være bekendt, og imponerende var det, at hun så sent som i 1780erne begyndte at lære spansk og inden for fire år havde oversat og fået trykt fire store bind. Doven var hun aldrig, men rig blev hun ikke. Om sit oversætterjob fortæller hun følgende i selvbiografien: »I Aaret 1774 giorde en stor Deel af de fremmede Ministre sig kiendt hos mig, men *Delitala* og *Metzburg* vare de eneste som jeg fattede Venskab og Fortroelighed til. *Abbe Bianci* overtalede mig til at oversætte et Værk af ham af det Jtalienske: *Betragtninger over den almindelige og private Lyksalighed,* og en Samtale, som *Delitala* og jeg havde over *Litteraturen* 1775 og hvori han fik at høre at *Don Quixotte* ikke var oversadt paa Dansk, bragte ham paa det Indfald at Lære mig spansk for at oversætte den; og endskiønt jeg svarede ja dertil, lagde jeg dog ingen Mærke dertil, men han giorde Alvor deraf; hvor ved jeg fik Arbeyde nok i halv andet Aar, men liden Fortieneste; thi jeg maatte sælge Oplaget og Pladerne [nemlig: kobberpladerne med illustrationerne] til *gyldendal* for at blive skadesløs.«

Den person der kom til at betyde mest for Charlotta Dorothea Biehl i hendes voksne liv, var Johan Bülow. Af ham fik hun skriveopgaver, informationer om det politiske liv og nok så betydningsfuldt: tillid, venskab og økonomisk hjælp. Fra 1771 og frem til hendes død i 1788 har han hovedrollen i det liv hun fortæller om som sit eget. Mange har gisnet om hvad deres forhold byggede på, og om det var et fysisk-erotisk forhold eller ej. Også her er et særskilt afsnit viet til denne del af hendes liv, som hun selv tillagde så stor vægt. Fra hendes aldrig publicerede breve til Johan Bülow skal passager, der ikke tidligere har været citeret, trækkes frem til belysning af det særlige venskab. Brevene findes på Sorø Akademis bibliotek.

Ved sin død i 1788 var Charlotta Dorothea Biehl ikke længere i form. Overbevisende har Mette Winge i sin roman »Skriverjomfruen« levet sig ind i de sidste år af den smerteplagede forfatters liv. Selvom kun sparsomt materiale, der røber, hvordan denne tid forløb, er bevaret, kan man af hendes breve til Johan Bülow fornemme det. Charlotta Dorothea Biehls liv var ikke specielt let, og hendes død har antagelig været lang og pinefuld. Men hun levede ikke forgæves, og det er et kostbart dokument, der i dag er bevaret i hendes selvbiografiske brev til Johan Bülow, »Mit ubetydelige Levnets Løb«. Hvilke danske kvinder fra 1700-tallet kender vi overhovedet i dag? Hun er den eneste, vi kender til, som har overdraget os en større skildring af sit liv i det århundrede. Og hvilket liv? Og hvilken skildring? Dertil kommer, at vi takket være at vi har såvel selvbiografien som hendes øvrige værker, får lov at opleve forskellen mellem det hun ønskede at beskrive som sit private liv, og det der var hendes officielle. Hendes værker beskriver en del af Danmark i det attende århundrede, hendes selvbiografi en del af hende selv.

Marianne Alenius

BIEHLS KØBENHAVN

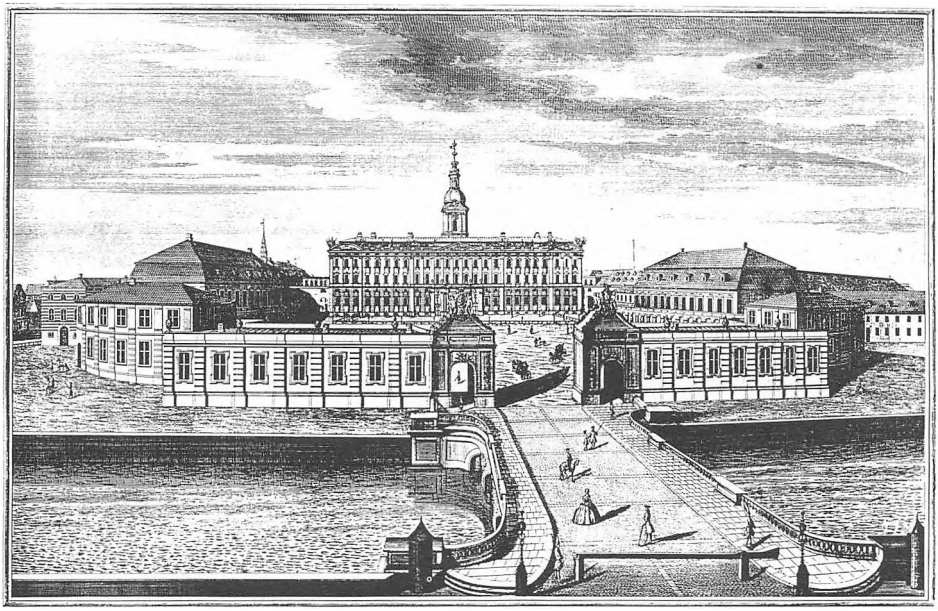
Der var langt mellem husene i det København, Charlotta Dorothea Biehl 1731 lod sig føde i. Tre år forinden nedbrændte store dele af især de vestlige kvarterer. Da Dorothea var godt tre måneder, påbegyndtes nedrivningen af Københavns slot, der lå lige på den anden side af Slotsholmskanalen overfor hendes fødehjem, hjørneejendommen ved Størrestræde og Store Færgestræde (i dag Ved Stranden).

Netop dette forlængst forsvundne hjørnehus ses kun på et eneste af de utallige billeder, vi kender fra datidens København. Det er dog på en tegning fra 1788, samme år som Dorothea døde, og kun syv år før huset fortæredes af flammerne ved Københavns anden brand.

Som det sømmer sig for en hjørneejendom, havde huset to trefags gavlpartier vinkelret på hinanden. Det synes at have været et aldeles umærkværdigt hus af den slags, der var mange af.

Charlotta Dorothea boede der til engang i 1734. Hun må have modtaget mærkværdige lydpåvirkninger i sine første år.

Først fra slottet, der med en vis omhyggelighed brødes sønder. Så meget brugbart som muligt skulle reddes, for det var genbrugstider. Hammerslag, mukkerters dumpe lyd, hestevognes rumlen, når murbrokker skulle fjernes, har lydt daglig. Det må have støvet ganske grusomt. Da grunden var planeret, nedrammedes tusindvis bøgestammer, hvor det ny slot, Christiansborg, skulle stå.

Christiansborg Slot og Hofteatret set fra Ridebanen, 1746. Stik i »Den danske Vitruvius« (kat. 15.1)

Uafladelig larm i flere måneder. Hele familien må have stået ved vinduerne, den dag i april 1733, da Christian VI nedlagde grundstenen til det ny slot.

Da Dorothea og forældrene flyttede hen til hjørnet af Stormgade og det nuværende Rådhusstræde, havde det ny slot allerede rejst sig et godt stykke bag stilladserne. Når morfaderen ville besøge hende, kunne han ikke skyde genvejen over Slotsholmen, den var byggeplads og forblev iøvrigt stort set utilgængelig for menigmand.

De såkaldte ildebrandshuse, hvis prototyper tegnedes af overlandbygmester Johan Cornelius Krieger, befolkede hurtigt byens gader, og ses på talrige af samtidens prospekter. Gavlkvist har de næsten alle, d.v.s. at de tre til fem midterste fag forenes under en trekantet gavl en etage højere end resten af huset.

Fra Pantomimeteatrets dekorationer og talrige af eftertidens billeder af det, man kunne kalde Holbergtidens København, d.v.s. Dorotheas barn- og ungdom, kender vi staden som en nysselig samling bindingsværkshuse, alle sammen fikse og færdige. Sandheden må snarere være, at store dele af byen i hele den tid har været en stor byggeplads. På Gammel- og Nytorv rejstes byens ny rådhus og Vajsenhuset, der arbejdedes på Vor Frue kirke og på Petri samt på Gråbrødretorv og Købmagergade.

Kun på Kongens Nytorv skete ikke noget nyt. Torvet var færdigt og lå endnu med sit haveanlæg på midten. Intet var brændt her, men Dorothea flyttede først hertil i 1755, og da så der anderledes ud. Nu var torvet brolagt, træerne og alt det grønne var borte. Det forklarer nok, hvorfor hun havde en fortrinlig udsigt fra sine vinduer. Hun var bestemt ikke alene om at udnytte denne oplagte mulighed for at følge med i, hvad der foregik udenfor. Vinduerne blev holdt blankpudset, klart glas var forholdsvis nyt og kostbart. Gardinerne blev hængt kunstfærdigt op, så man fik enhver mulighed for at udnytte vinduets muligheder som udkigspost. Det var næppe helt velset, at man ligefrem hang ud ad vinduet, men puder til at beskytte albuerne mod den hårde karm var almindelige, ja lige frem statussymboler ofte betrukket med kostbare stoffer.

Rach og Eegbergs billede af Kongens Nytorvs nordside, netop den Dorothea to gange beboede, viser en af tidens nyheder, markisen, der med sin skygge kastede sin kølighed over den nysgerrige, når solen bagte.

Ludvig Holberg beklagede sig over, at kvinderne kom for lidt ud på gaderne. Selv siger Charlotta Dorothea i sine erindringer også, at hun sjældent kom ud. Der skete dog en gradvis ændring i århundredets anden halvdel så meget, at det tilsidst begyndte at knibe med pladsen på grund af de mange udragende trappesten, tømrede skure omkring kældernedgangene, og nøjagtig som i vore dages gågader stativer og borde med varer af enhver slags.

Jomfruen hørte altså ikke til dem, der misbrugte gader og stræder. Iblandt kan man, under læsningen af hendes erindringer, næsten se hende som en edderkop i sit spind, når alle mulige gæster høj som lav vrimler ud og ind ad hendes dør.

Kongens Nytorvs nordside med huse Ch. Dorothea Biehl boede i. Maleri ca. 1745-50 af Rach og Eegberg (kat. 3.1)

Hun tog på landet, blandt andet til Frederiksberg, men det har ikke med København at gøre. Det er måske karakteristisk, at hun af alle steder møder Johan Bülow i Kongens Have, altså i det grønne.

Uagtet at der i hendes levetid rejstes en helt ny bydel hinsides Kongens Nytorv – Frederiksstaden – hører man intet derom i hendes skrifter og breve, det synes slet ikke at interessere hende. Hun boede dog næsten i hus med Nicolas-Henri Jardin, den franske arkitekt og professor, som boede på Charlottenborg. Han skulle jo opføre Marmorkirken, men måtte nøjes med at bygge Det gule Palæ i Amaliegade, da der ikke blev råd til kirken. Skråt over for Charlottenborg, på samme side af Kongens Nytorv hvor Charlotta Dorothea i tur og orden beboede to huse, fornyede Jardin Juels palæ, den nuværende franske ambassade, med en ny facade, men det lades ganske uomtalt af hende.

I erindringerne og brevene er København usynlig. Steder er adresser, rum – hvad enten det er hendes stue, faderens sal, teatret eller en pavillon i Kongens Have – er skuepladser, steder hvor noget sker, aldeles ubeskrevne. Selvfølgelig har hun, den smule hun kom ud, set byen ændre sig og vokse, men hun noterede det ikke.

Arkitekten C.F. Harsdorffs dom over det hus, hun boede i med faderen, er vist den eneste nøjere omtale af en bygning i hendes værk, og det var ikke med hendes ord. I betragtning af hendes vidtspændende interesser, ikke mindst for teatret, er det påfaldende, at Det kongelige Teater, som i hendes levetid rejstes på torvet, hvor hun kom til at bo næsten dør om dør med det, ikke aftvinger hende den ringeste interesse som bygning betragtet.

Hakon Lund

KUNSTAKADEMIET OG CHARLOTTENBORG

»I December 1755 flyttede min Fader paa Charlottenborg«, beretter Ch.D. Biehl i sine erindringer. Charlottenborg, som Ulrik Frederik Gyldenløve havde ladet bygge som sin byresidens 1672-83, var blevet kongeligt i 1700, da enkedronning Charlotte Amalie købte det og gav det sit nuværende navn. I 1753 overdrog Frederik V det meste af slottet til sit nystiftede kunstakademi, hvor Charlotta Dorotheas far, Christian Ærnilius Biehl blev udnævnt til slotsforvalter og akademisekretær. Familien Biehl flyttede dog ikke ind på selve slottet, men i den forrige slotsforvalter, Jacob Bischoffs bolig i det tidligere vaskehus syd for Charlottenborg på det nuværende Kgs. Nytorv 3's grund. At dømme efter oplysninger i de historiske breve havde C.Æ. Biehl allerede i 1740'erne været beskæftiget på Charlottenborg i tjeneste hos A.G. Moltke, der var overkæmmerer hos kronprins Frederik (V), da han boede på Charlottenborg 1743-45, og Biehls datter har haft adgang til slottet.

Charlottenborg rummede Akademiets forsamlings- og skolelokaler, men desuden mange private lejligheder, der for en stor del var beboet af professorer, kunstnere og andre med tilknytning til Akademiet, bl.a. den schweiziske forfatter E.-S.-F. Reverdil, der blev indkaldt som Christian VIIs lærer og var professor i geometri ved Akademiet 1758-66. Han var en af Ch.D. Biehls kilder til oplysninger om hoffet, og hun korresponderede med ham, da han havde forladt Danmark. Blandt Charlottenborgs beboere finder man også den fransk-schweiziske historiker Paul Henri Mallet, hofkapelmester Paolo Scalabrini, nationaløkonomen og botanikeren Georg Christian Oeder, professor i zoologi og mineralogi Peder Ascanius, der var knyttet til naturaliekabinettet på Charlottenborg, og kunstkammerforvalter Gerhard Morell. Disse mænd og deres familier havde Ch.D. Biehl således daglig mulighed for at træffe på og omkring Charlottenborg, bl.a. i haven øst for slottet, hvor hun trak frisk luft. Man må også forestille sig, at flere af dem som C.Æ. Biehls venner deltog i hans selskaber, hvor datteren var med og stod for det huslige.

I erindringerne og brevene nævner hun forbløffende få af Akademiets kunstnere og kun flygtigt, uden forbindelse med deres kunst. Det gælder J.-F.-J. Saly, som hun kunne øve sit fransk på, og som galant kaldte hende »le Trésor de Dannemarck«. Hun kunne ellers følge hans arbejde med Frederik V's rytterstatue 1755-1768 på nærmeste hold, i hans atelier på Charlottenborg, og i det specielt byggede hus i haven, hvor rytterstatuens gipsmodel i original størrelse stod færdig i 1764. Fire år senere blev rytterstatuen støbt i Giethuset ved siden af Biehlernes bolig, og da bronzestatuen på skinner med sindrige snoretræk blev flyttet fra Kgs. Nytorv til Amalienborg Plads, begyndte det hele lige uden for hendes vinduer. Men den slags begivenheder skildrer hun ikke. Det fremgår af hendes historiske breve, at hun kom hos familien Pilo, fra hvis vinduer mod Kgs. Nytorv hun sammen med fru Pilo forfærdedes over den drukne Christian VIIs offentlige adfærd. Pilos pludselige unåde og afrejse fra Akademiet i 1772

C.Æ. Biehl, Dorotheas fader. Maleri af C.G. Pilo (kat. 1.3)

omtales derimod ikke. Miniaturemaleren Cornelius Høyer, der malede hende og blev faderens efterfølger, nævnes også kun en passant.

».. nu blev jeg paa nye dagligen omringet af Riddere, Grever, Cammerherrer og deslige«, skriver hun i forbindelse med flytningen til Charlottenborg. Hermed

må hun bl.a. hentyde til Akademiets præses, A.G. Moltke, efterfulgt af arveprins Frederik, og æresmedlemmerne. De deltog sammen med faderen i akademiforsamlingerne, som fandt sted mindst to gange om måneden på den første og sidste mandag. Det var fornemme eller lærde personer som kabinetssekretær Ove Høegh-Guldberg, professor Bernhard Møllmann og historikerne Bolle Willum Luxdorff og Henrich v. Hielmstierne, der alle figurerer i erindringerne, om end ikke i egenskab af akademimedlemmer.

Kongens Nytorv med Charlottenborg. Stik af Johan Jacob Bruun, efter 1750 (kat. 3.2)

Ch.D. Biehl må således have kendt Akademiet godt gennem faderens virksomhed og sin kontakt med dets beboere og medlemmer. Hun havde også lejlighed til at deltage i dets offentlige arrangementer, f.eks. ved stiftelsesfesterne i anledning af Frederik Vs fødselsdag den 31. marts, hvor Akademiets guld- og sølvmedaljer blev uddelt af kongen, præses eller direktøren med offentlig adgang og i trængsel. Også udstillingen af værker, som var udført til guldmedaljekonkurrencen, var offentlig, og i forbindelse med stiftelsesfesten fandt der ligeledes en udstilling sted. I Biehls tid afholdtes desuden efter fransk forbillede de første saloner i Danmark 1769 og 1778, hvor de besøgende kunne studere kunstværker af Akademiets professorer og andre medlemmer i Akademiets lokaler i beletagen.

Hvis man skal dømme efter Ch.D. Biehls erindringer og breve, synes hun ikke at have interesseret sig særligt for billedkunst eller arkitektur til trods for, at hun boede dør om dør med landets enerådige kunstautoritet med rig mulighed for at

studere både kunst og kunstnere. Hendes beundrede Bülow var endda meget interesseret i billedkunst og arbejdede selv som amatør. Forresten var Dorothea også en overgang forlovet med en miniaturemaler, Niels Peter Norman, og ansøgte i 1768 uden held om et bryllupslegat for at blive gift med ham.

Ch.D. Biehl forklarer i et brev til Bülow, at hun er mere optaget af, hvad hun hører end af, hvad hun ser: »Jeg havde draget Tænke Kraften meere til mit Øre end mit Øye, som er det modsadte af mit Kiøns Vane; thi jeg har sielden været i et Sælskab uden at vide hvert Ord der er bleven talt, men meget ofte ikke vedst hvad Klæder man havde paa, men det veed alle andre Fruentimmere om de ogsaa har glemt hvad der er sagt til dem selv«. Hvad der interesserer hende mest, er menneskesindets komplicerede mønstre i privatliv som politik. Begivenhederne beskrives gerne ved mundret dialog, men kun sjældent visuelt. De historiske breves galante optrin mellem kronprins Frederik og kronprinsesse Louise på Charlottenborg er en berømt undtagelse, helt bevidst konstrueret som et »kielent Malerie«.

Da faderen døde i 1777, kæmpede hun for at bevare boligen. Men professor C.F. Harsdorff havde udset sig netop vaskehuset og mellembygningens grund som passende for sit skoleeksempel på et moderne klassicistisk byhus, Harsdorffs hus, som blev opført 1779-80. Jomfru Biehl måtte i 1779 til sin store fortrydelse flytte fra Charlottenborgs forvalterbolig, som havde været hendes hjem i 24 år. Men hun flyttede ikke ret langt væk.

Emma Salling

TEATRET OG MUSIKKEN

Fra 1755-1779 boede Charlotta Dorothea Biehl i sine forældres lejlighed i det lille hus tæt ved slottet Charlottenborg på Kongens Nytorv. Her boede hun, kan man sige, næsten dør om dør med byens eneste etablerede teater, Komediehuset, det teater som senere fik navnet Det kongelige Teater.

Komediehuset var åbnet allerede i 1748. Dér spillede danske skuespillere på dansk, mens der rundt om i byen blev både spillet og sunget på andre sprog. I Store Kongensgade spillede en tysk trup, og på Charlottenborg sang et italiensk selskab på det lille teater, som den venetianske teatermaler Jacopo Fabris i 1747 havde indrettet i koncertsalen. På dette teater stiftede Charlotta Dorothea Biehl i 1750 bekendtskab med nogle franske skuespillere, og dette møde gav hende lyst til at lære det franske sprog. En færdighed, der senere kom hende til god gavn.

En vinteraften i 1760 fandt nogle af jomfru Biehls venner på, at man selv skulle prøve at spille komedie. Som scene valgte man fader Biehls »sal« (store stue). På disse forestillinger blev der spillet danske stykker, men en dag blev det besluttet, at jomfru Biehl skulle prøve at gøre en oversættelse af et fransk stykke. Hun valgte en komedie af sin yndlingsforfatter P.N. Destouches, »L'Amour Usée«. Komedien blev dog ikke opført. Det var i 1761. Udfaldet af oversættelsesarbejdet var imidlertid så vellykket, at Charlotta Dorothea Biehl samme år oversatte to andre skuespil af Destouches, »L'Homme Singulier« (på dansk »Det besynderlige Menneske«) og »Le Poète Campagnard«, »Landsbypoeten«. De sidste to stykker blev begge antaget og spillet på Komediehuset.

Herefter gik en række år, hvor jomfru Biehl oversatte adskillige komedier for teatret, men ofte glemte man at nævne hendes navn på plakaten. Hendes bekendte, der fulgte arbejdet, følte imidlertid, at hun spildte sit talent på at gendigte andres ord. De mente, hun burde prøve selv at skrive skuespil. Den tanke havde strejfet hende mange gange, men hendes tro på sig selv var ikke stor nok til at gå igang. Først i 1764 lod hun sig overtale til at gøre et forsøg. 14 dage efter at beslutningen var truffet, kunne hun præsentere komedien »Den kierlige Mand«. Stykket blev anonymt indleveret til Komediehuset, der antog det, og kort efter satte det på repertoiret.

Det blev så vel modtaget, at Biehl besluttede straks at fortsætte sin skribentvirksomhed. I 1765 opførtes »Haarkløveren«, »Den forelskede Ven« og »Den listige Optrækkerske«.

Charlotta Dorothea Biehl skrev ialt 9 originalkomedier samt en tragedie. Hun oversatte henved 30 stykker, ligesom hun skrev tekster til både syngespil og operaer. Det ville være rimeligt at antage, at hun, der forblev ugift hele sit liv, ved dette arbejde blev i stand til at forskaffe sig en ganske god indtjening. Men skal vi tro hendes eget udsagn, forholdt det sig slet ikke sådan.

»Jeg er den eneste, der har arbeydet for det Danske Theater for intet, i Nie Aar

har det høstet Frugten af mit Arbeyde uden mindste Vederlag...« skriver hun i sit Levnedsløb.

Det er nu ikke ganske sandt, og i et brev adskillige år senere skriver hun da også, at hun mistede sin største understøttelse, da hun holdt op med at arbejde for teatret.

Hvad hun derimod kan have ment, er måske, at hun ikke fik nok for sit arbejde, og at hun blev forbigået ved faste ansættelser. Således måtte hun se sig distanceret af to af samtidens mandlige skribenter, Johan Herman Wessel og Adam Thorup, der sikrede sig både en årlig minimumløn på teatret samt sikkerhed for at få antaget et vist antal arbejder.

En sådan ansættelse var i hine tider en god forsikring, for det var normalt først den 3. forestilling, der udløste et honorar til en forfatter. I et dengang nyligt vedtaget regulativ stod nemlig, at »der skulde gives, uden Hensyn til om det var en Tragedie, Comedie eller Syngestykke, for et Stykke i 5 Akter den tredie Forestillings Indtægt, uden Fradrag af Omkostningerne«. For mindre stykker udbetaltes en mindre éngangssum, som gradueredes nedad i forhold til stykkernes størrelse og art. Sjældent opnåede et stykke mere end de tre opførelser, og så kunne det jo nok være et spørgsmål, hvad indtægten var på denne 3. aften. Biehls »Den forelskede Ven« gik blot 2 gange, »Den listige Optrækkerske« og »Den kierlige Datter« 3 gange og »Haarkløveren« 4 gange. Kun »Den kierlige Mand« nåede helt op på 12 opførelser. Men det var også et ganske uhørt højt antal dengang.

Skuespillet i 1700-tallet benyttede sig af helt faste rolletyper. Det var nødvendigt i en tid, hvor hver forestilling kun havde 2-3 prøver. Disse typer genfinder vi i Biehls produktion. Men hun benyttede også i udstrakt grad det Holbergske rollegalleri med Henrikfiguren, Pernillerne og Jeronimusserne for eksempel.

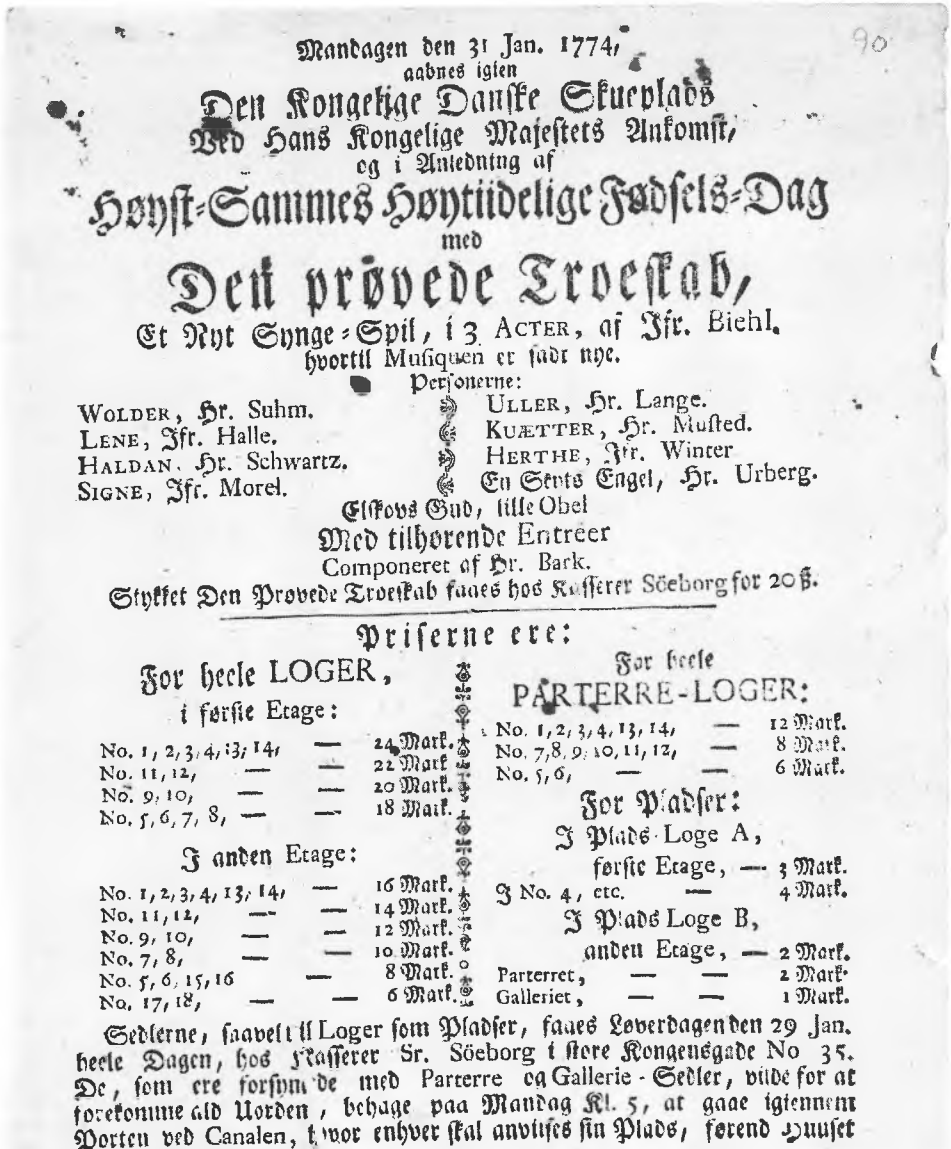
Ser man på indholdet i Biehls egne komedier, træder det ganske klart frem, at hun i sit emnevalg kredser omkring de ægteskabelige sfærer. Mere præcist kan man sige om kvindens forpligtelser i ægteskabet. Om hendes loyalitet overfor ægtemanden. Om hendes underdanighed. Men tillige i enkelte af komedierne om en kvindeverden udenfor det etablerede system. Og her må man nok sige, at jomfru Biehl vidste, hvad hun talte om. Hun, der siden faderens død i 1777 havde været henvist til at leve af sin skribentvirksomhed og de opnåede understøttelser.

Som nævnt skrev Charlotta Dorothea Biehl også tekster til en række syngespil. Sæsonen 1773 åbnede den 27. oktober med »Silphen«. I 1774 spilledes »Den prøvede Troskab«, og endelig i 1775 opførtes »Kærlighedsbrevene«, der var sat i musik af Guiseppe Sarti.

»Silphen« og »Kærlighedsbrevene« opførtes på Christian VIIs Hofteater på Christiansborg, og »Silphen« indledte hermed en periode på 13 år, hvor Det kongelige Teater havde en slags dobbeltdrift, idet man to gange om ugen – i begyndelsen onsdag og lørdag – flyttede sine forestillinger fra teatret på Kongens

Nytorv til Hofteatret. Dette teater eksisterer den dag i dag omend i ændret skikkelse. Det rummer landets eneste teatermuseum.

»Den prøvede Troskab« kedede publikum. Det gik kun 3 gange, hvorimod de to andre syngespil hver blev opført 6 gange. Langt bedre gik det for den første

Mandagen den 31 Jan. 1774,
aabnes igien
Den Kongelige Danske Skueplads
Ved Hans Kongelige Majestets Ankomst,
og i Anledning af
Høyst-Sammes Høytidelige Fødsels-Dag
med
Den prøvede Troeskab,
Et Nyt Synge-Spil, i 3 Acter, af Jfr. Biehl.
hvortil Musiquen er sadt nye.
Personerne:

Wolder, Hr. Suhm.
Lene, Jfr. Halle.
Haldan, Hr. Schwartz.
Signe, Jfr. Morel.
Uller, Hr. Lange.
Kuætter, Hr. Musted.
Herthe, Jfr. Winter
En Sevts Engel, Hr. Urberg.

Elskovs Gud, lille Obel
Med tilhørende Entreer
Componeret af Hr. Bark.
Stykket Den Prøvede Troeskab faaes hos Kasserer Söeborg for 20 ß.

Priserne ere:

For heele LOGER,
i første Etage:

No. 1, 2, 3, 4, 13, 14, — — 24 Mark.
No. 11, 12, — — 22 Mark
No. 9, 10, — — 20 Mark.
No. 5, 6, 7, 8, — — 18 Mark.

I anden Etage:

No. 1, 2, 3, 4, 13, 14, — 16 Mark.
No. 11, 12, — — 14 Mark.
No. 9, 10, — — 12 Mark.
No. 7, 8, — — 10 Mark.
No. 5, 6, 15, 16 — 8 Mark.
No. 17, 18, — — 6 Mark.

For heele
PARTERRE-LOGER:

No. 1, 2, 3, 4, 13, 14, — 12 Mark.
No. 7, 8, 9, 10, 11, 12, — 8 Mark.
No. 5, 6, — — 6 Mark.

For Pladser:
I Plads-Loge A,
første Etage, — 3 Mark.
I No. 4, etc. — 4 Mark.
I Plads Loge B,
anden Etage, — 2 Mark.
Parterret, — — 2 Mark.
Galleriet, — — 1 Mark.

Sedlerne, saavel til Loger som Pladser, faaes Løverdagen den 29 Jan. heele Dagen, hos Kasserer Sr. Söeborg i store Kongensgade No 35. De, som ere forsynede med Parterre og Gallerie-Sedler, vilde for at forekomme alt Uorden, behage paa Mandag Kl. 5, at gaae igiennem Porten ved Canalen, hvor enhver skal anvises sin Plads, førend Huuset aabnes, som skeer Kl. 6.

Plakat fra »Den prøvede Troeskab«, 31. januar 1774 (kat. 12.1)

opera i det danske sprog »Orpheus og Euridice«, til hvilken Biehl leverede teksten, og hvortil Johann Gottlieb Naumann komponerede musikken. For til trods for mange og store mangler vakte den almindelig beundring og blev fra premieren i 1786 til 1791 opført ikke mindre end 26 gange.

Så stor var tilfredsheden med forestillingen, at de kongelige herskaber befalede, at der af Theaterkassen skulle ydes foræringer til dem, der især havde udmærket sig. Det blev både til armbånd og halsbånd, til guldknapper og ørenringe – til kunstnerne. Charlotta Dorothea Biehl fik ingenting for sin tekst.

Jomfru Biehls værker er stort set glemt idag. Tiden er løbet fra dem. Kun »Den listige Optrækkerske« har været spillet inden for de sidste 10 år. Men anledningen var også en ganske særlig. I jubelåret for Holbergs 300 års dag valgte det lille teater i Århus »Svalegangen« at bringe sin hyldest til Holberg på en utraditionel måde. Man gjorde det indirekte ved at opføre Biehls komedie (i Leif Petersens bearbejdelse), fordi hun op gennem tiderne er blevet kaldt den kvindelige Holberg, og fordi hun som tidligere nævnt her benytter sig af det Holbergske persongalleri.

Når man derfor i vore dage har beskæftiget sig med Charlotta Dorothea Biehl, er det ikke hendes dramatiske produktion som sådan, der har interesseret, men datidens kvindepolitiske tanker der ligger i den, ligesom Biehl selv som udtryk for en slags kvindefrigørelse i 1700-tallet har tiltrukket opmærksomheden.

Lisbet Grandjean

2 × B-

Charlotta Dorothea Biehl og Johan Bülow er forenet i Biehls værk og eftermæle, skønt de kun havde nær forbindelse med hinanden de sidste ti år af hendes liv. Hun så selv med glæde, at deres efternavne begyndte med samme bogstav. B- står både for Biehl og Bülow.

Den 16. juni 1771 blev en mærkedag for Ch.D. Biehl, for da talte hun første gang med Bülow. Det var i Kongens Have. Hun var en kendt oversætter og forfatter af romaner og skuespil, 40 år, lille, meget fed og foretagsom. »I hendes Øjne var megen Ild«, skrev Bülow senere. Vi ved, hun havde mindst tre friere og en afbrudt forlovelse bag sig. Johan Bülow, med Biehls ord »den tilbageholdne kiere Skalk«, var 20, nyudnævnt sekondløjtnant i livgarden og ny i byen. Jomfru Biehl havde tidligere søgt at komme i kontakt med ham gennem sin bror Carl, der var premierløjtnant. Nu blev han håndfanget i Rosenborg Have, hvor den lærde dame tog motion sammen med sin bror og et selskab af bekendte.

Trods kraftigt opfordret tøvede den unge mand med at fortsætte bekendtskabet. Først seks år senere, da han siden 1773 som kammerjunker havde deltaget i opdragelsen af den lille kronprins Frederik (VI) og hentet erfaring i hoflivet, traf han igen Ch.D. Biehl tilfældigt nogle gange i vinterens løb. Om sommeren var han så opmærksom at sende hende frugter fra Fredensborg. Frugter gav hende dengang som senere specielle, kærlige associationer til den elskede bedstefaders gaver i hendes tidligste barndom, og hun takkede Bülow ved at sende ham et broderet stokkebånd til hans fødselsdag den 29. juli. Hermed var der indledt en brevveksling, der fortsatte til hendes død i 1788. De korresponderede, og han besøgte hende, hvad der også har været lettere efter hendes fars død den 29. marts 1777.

Vi kender kun en del af den korrespondance, de førte i disse år. Det er over 400 breve fra hende, hvoraf kun ganske få er publicerede. Her fortæller hun ødselt om sine følelser, oplevelser, arbejder og sit syn på livet og menneskene. Fra den 25. oktober 1783 til den 31. marts 1788 skrev hun regelmæssigt og hyppigt til Bülow. Ch.D. Biehl beretter selv, at hun lærte ham særligt godt at kende fra november 1783 til april 1784, hvor han besøgte hende 3-4 gange om ugen, netop i perioden, hvor det trak sammen til kronprinsens statskup den 14. april 1784. Her benyttede den 16-årige, nykonfirmerede kronprins sit første statsråd til at ophæve Ove Høegh-Guldbergs kabinetsstyre og dermed tage magten fra sin stedmoder, enkedronning Juliane Marie og hendes søn, arveprins Frederik, der efter Struensees fald styrede den sindslidende Christian VII. Bülow, som i forbindelse med prinsens konfirmation blev udnævnt til hofmarskal, var stærkt engageret i planlægningen og udførelsen af kuppet.

Sideløbende med den nævnte korrespondance skrev Ch.D. Biehl en anden slags breve til Bülow, de såkaldte »historiske«. Det er beretninger om forholdene ved Frederik IVs, Christian VIs, Frederik Vs og Christian VIIs hoffer, udformet

Johan Bülow, ca. 1785. Akvarel af Jens Juel (kat. 20.1)

som en række breve fra Ch.D. Biehl til Bülow februar 1784-januar 1785, men fortrinsvis dateret i perioden februar-maj 1784, altså omkring statskuppet, som Ch.D. Biehl også på opfordring af Bülow skildrede i brevform i perioden fra juni til september 1784 med tilføjelser december 1786 og januar 1787. Det hele må opfattes som en retfærdiggørelse af kuppet, en hyldest til kronprinsen og til Bülows andel i regeringsskiftet. Skildringerne af kongehofferne lægger op til det med sin kritik af de daværende forhold og sin hyldest til kronprinsens bedsteforældre Frederik V og dronning Louise. Ch.D. Biehl forsvarer prinsens forstødte moder, Caroline Mathilde og angriber enkedronning Juliane Marie. Klimaks er regeringsskiftet, hvor Bülows forstandige indsats fremhæves. Jomfru Biehl baserer sine oplysninger på mange kilder: egne erindringer, hvad angår den nyere tid, mundtlige meddelelser fra mennesker, der havde stået hoffet nær som lægen H.F. Wohlert og Christian VIIs opdrager E.-S.-F. Reverdil. Desuden på aktstykker, som Bülow leverede hende med kronprinsens samtykke. Bülow gennemgik og kommenterede selv nøje Ch.D. Biehls manuskripter.

Ch.D. Biehls erindringer »Mit ubetydelige Levnets Løb« blev også skrevet på Bülows opfordring som eet langt brev til ham, dateret den 29. juli 1787.

Ch.D. Biehls forhold til Bülow er ikke nemt at fatte for eftertiden. Læser man hendes erindringer, de historiske breve og ikke mindst de mere private, møder man en glødende hengivenhed, en evig længsel efter personligt samvær og en højtsvævende henrykkelse over hans gaver, der dyrkes som relikvier. Brevene er gennemsyret af henrykt kærlighed, jalousi, skælmeri og længselsfuld fortvivlelse. En nutidig, uforberedt læser vil umiddelbart opfatte dem som udsprunget af et lidenskabeligt, intimt forhold mellem de to B-er. »Min evig elskede Johan«, »min meere end Ven«, »mit jordiske Alt«, som hun længes efter at trykke til sit bryst, mens de udveksler varme kys.

Når man gør sig aldersforskellen klar, bremses denne opfattelse dog, samtidig med at et nyt spørgsmål nærmer sig: Har vi at gøre med en begavet, midaldrende kvinde, der er gået fra snøvsen? Jomfru Biehl berører selv aldersforskellen, da hun i sine erindringer fortæller, hvordan Bülow første gang sender hende frugter fra Fredensborg: »Vor Alder var... saa forskiellig, at jeg havde været daarlig om jeg havde anseet det for en Opmærksomhed for Fruentimmeret, det var altsaa meere end et Blot Galanterie...«. I forbindelse med Bülows fornuftsægteskab 1785 kommer hun også ind på karakteren af deres venskab og sammenligner det med de følelser, hun som 16-årig ville have haft, hvis hun havde været sikker på hans hånd: »Jeg følte ikke min Lyksalighed halv saa stærk, da som nu, det er det uventede det utroelige der ligger i, at Blive i en alder, over hvilken Sandserne ingen Magt har«. »Min Kierlighed til min B- (er) ikke af det Slags der kan avle lalousie. Den er for reen for velgrundet til at have deel i sandselige Daarligheder; den er avled i Sielen«. Men er hun ærlig over for Bülow og sig selv?

Marianne Alenius har i sine bøger om Ch.D. Biehls erindringer og breve

påpeget, at hverken de historiske breve eller erindringerne må opfattes som de fortrolige privatbreve, de fingerer at være, men derimod er gennemarbejdede litterære værker i lighed med de brevromaner, som jomfru Biehl udgav, en velkendt litterær genre i udlandet. Den bevarede brevrække 1783-88 fra Biehl til Bülow er ubestrideligt ægte »private« breve, for så vidt brevene er skrevet og afsendt i aktuel anledning. Men skal man bedømme deres betydning, må man tage hensyn til periodens udtryksform og ikke glemme, at Ch.D. Biehl var forfatter og dramatiker.

Det virker, som om hun i brevene på baggrund af sine umiddelbare følelser oparbejder klare roller i sit forhold til Bülow. Og hun giver den aldrig for lidt. Vi møder den fortrolige, ivrige veninde, der trods hans hyppige besøg ikke kan vente et øjeblik med at meddele sig til ham. Der demonstreres en voldsom vrede i jalousi over, at han har benyttet en anden dames broderede stokkebånd i stedet for hendes, lige så hurtigt afløst af sød tilgivelse. Hun nyder at være hans ivrige »Secretair«, der foruden de historiske beretninger udformer forskellige andre skriftlige arbejder for ham, og hun nyder ikke mindre at hygge kvindeligt om ham med hjemmegjorte lækkerier som pandekager og rejemad. Bülows ægteskab med den handicappede Else Marie Hoppe giver anledning til nye skikkelser: den forstående, den desperat fortvivlede, den forsmåede, den skuffede og den sorgfuldt resignerede: »Hvor lykkelig jeg var...jeg det kun været har«. Der gøres meget ud af at vise omsorg for den unge, svage hustru, som jomfru Biehl ønsker at lære nærmere at kende for at kunne elske hende, som hun elsker Bülow. Det lader i øvrigt aldrig til at være blevet til noget bekendtskab med »Deres gode lille Kone«. Flere gange deklamerer hun dog, at hun føler sig ophøjet lykkelig ved at være genstand for Bülows særlige kærlighed og venskab, og priser sig heldig i forhold til hustruen: »Hans Kierlighed til mig er meere uvilkaarlig meere frivillig«. Som »Den syge jomfru«, hvad hun vitterligt var de sidste år, udnævner hun Bülow til sin Apollo, lægeguden (og en smuk mand), der lindrer ved sin blotte tilstedeværelse. Det kan tilføjes, at han også sendte lægehjælp og bidrog til hendes landophold på Frederiksberg. Posituren som den ensomme, gamle pige kommer også hyppigt frem, vel at mærke set i relation til savnet af Bülow, for det fremgår samtidig af brevene, at hun hyppigt havde kontakt med andre mennesker.

Bülow var jomfru Biehls muse m/k. Hun dyrkede den kultiverede, indflydelsesrige hofmand med de blide øjne i det bløde ansigt. Hun dyrkede også sine følelser for ham og benytter dem kreativt i brevene, når hun beruser sig i sine egne stemninger og varme ord. De private breve kan opfattes som aktuel, dramatiseret virkelighed, sikkert forfattede i velberegnet spontan stil. Brevenes blanding af følelsesudbrud, filosoferen og nøgterne oplysninger om arbejde og omgangskreds kan somme tider virke forbløffende. Hendes evne til at udforme anmodninger om kontant økonomisk støtte som specielle, omsorgsfulde venskabsytringer er helt formidabel.

Virkeligheden er som bekendt sjældent entydig. Selv om man ikke tror på et erotisk forhold mellem den i 1780'erne uskønne, sygdomsplagede forfatterinde i 50'erne og den unge, elegante hofmand, hvis hyppige besøg hos attraktive, villige damer var almindeligt samtalestof i København, og selv om man tager jomfru Biehls dramatiske evner og følelsesladede stil i betragtning, behøver man ikke fraskrive hende varme, dybe følelser for den opmærksomme, flinke Bülow og formodentlig heller ikke sans for, at han havde et tiltrækkende ydre. Det var muligvis det, der først fangede hendes opmærksomhed ved den 20 årige løjtnant.

Bülows holdning i forholdet er ikke nem at gøre sig klar. Det berøres vagt i hans selvbiografi, hvor han kedsommeligt taler om »et saare interessant Bekiændtskab«, om hendes »oprigtige og trofaste Venskab«, der gjorde hende til en af »mine kiæreste Veninder«. Den litterært og kunstnerisk interesserede Bülow, der senere blev så kendt som mæcen, holdt af at omgås kulturpersonligheder. Han har haft glæde af jomfru Biehls vidende og spirituelle konversation. »Hun var stedse munter skiøndt hun ikke altid havde Aarsag dertil, men hun glemte sine Gienvordigheder og var blid og meget snaksom naar hendes Venner besøgte hende«, hedder det i Bülows mindeord. Desuden må det have betydet meget for ham, at en velskrivende, ræsonnerende forfatterinde udarbejdede de historiske beretninger, der stillede kronprinsens og dermed hans egne handlinger i et godt lys. De talrige følsomme, længselsfulde breve fra en kendt digterinde har foruden at smigre hans forfængelighed kunnet glæde hans sans for moderne litteratur.

Til gengæld viste han sig både betænksom og praktisk hjælpsom mod hende. At han har bevaret hendes erindringer og breve, historiske som private for eftertiden viser, hvor værdifulde han fandt dem. Han var både muse og mæcen.

Emma Salling

EFTERTIDENS OPFATTELSE AF CH.D. BIEHL

Eksempler fra billedkunsten

Da Ch.D. Biehls historiske breve blev udgivet i 1865, 1867 og 1901 med indledninger om forfatterinden, blev de ikke alene studeret af historikere. Her kan fremdrages nogle eksempler på maleres interesse for jomfru Biehl og hendes emnekreds. Det falder naturligt sammen med en billedtype, der særligt blomstrede i anden halvdel af det 19. århundrede, det historiske genremaleri, hvor historiske personer og situationer betragtes på nært hold med vægt på det individuelle menneskelige, i og for sig også Ch.D. Biehls måde at nærme sig historien på.

Kristian Zahrtmann var en af de mest begavede og originale malere inden for denne genre. Han interesserede sig særligt for historiske kvindeskikkelser, ikke mindst de dygtige og stærke kvinder. Folkevisesamleren Karen Brahe, og den myndige Mor Sigbrecht fik en plads blandt hans heltinder, og Leonora Christina var et tilbagevendende motiv hos ham lige fra 1870'erne. Også Ch.D. Biehl kom med i hans kvindegalleri, men ikke på linie med de nævnte begavede damer.

Allerede som ung maler på Bornholm behandlede han i 1869 Ch.D. Biehl samtidig med Karen Brahe. Han brugte sin 19-årige kusine som model. Den 27. august skrev han imidlertid til Otto Haslund: »Dorthe Biehl vil det ikke gaa med, det er nok for svært«. Han opgav dog ikke helt, men gik videre med motivet i København, hvorfra han i 1871 kunne meddele sin mor, at han lovede sig overordenligt meget godt af motivet. »Du maa ikke tro, at Dorthe Biehl skal være saa hæslig, nej, tværtimod, men komisk, det skal hun dog helst være«. I 1872 stod der et Biehl-billede i hans atelier, men i december 1873 besluttede han at male det om. Således kunne han i 1875 udstille et maleri dateret 1874. Jomfru Biehl er ikke længere ung, men malet efter Zahrtmanns yndlingsmodel, den korpulente madam Ullebølle. Der kendes også en anden version af billedet med madam Ullebølle som model, formodentlig et af de nævnte billeder fra begyndelsen af 1870'erne. I København har Zahrtmann i øvrigt haft mulighed for at supplere 1865- og 1867-udgavernes orienterende indledning om Ch.D. Biehl med H.J. Birchs referat af »Mit ubetydelige Levnets Løb« i Billedgallerie for Fruentimmer fra 1793.

På begge malerierne er scenen jomfru Biehls stue, hvor hun kigger ud ad vinduet med en fjerpen i munden som en parodi på en rose. Især i 1874-billedet er hun skildret latterlig som en fed, halvgammel, koket kone. Det udringede kjoleliv synes inspireret af W.A. Müllers portræt med sløjfen foran, men halsudskæringen er gjort langt dybere. Hendes halvt siddende stilling genspejler karikerende statuetten af en graciøs, nøgen ungpigefigur på chatollet ud for jomfru Biehls strittende fingre.

På væggen hænger et blomstersmykket mandsportræt, der ligner Frederik V.

Den anden version af Zahrtmanns maleri bruger Pilos C.Æ. Biehl-portræt, som Zahrtmann kendte fra Charlottenborg. På bordet i forgrunden har han placeret to porcelænsfigurer af et hyrdepar ved siden af en kurv med frugter, der leder tanken hen på gaverne fra Bülow. Man må tænke sig, at netop han er målet for hendes ivrige spejden. Jomfru Biehl er efter Zahrtmanns erklærede hensigt gjort

Charlotta Dorothea Biehl ved vinduet. Maleri af Kristian Zahrtmann, 1874 (kat. 27.3)

til grin uden et gran af sympati. Det er måske karakteristisk for den moderfikserede Zahrtmann, at en anden stærk, historisk jomfru, dronning Christina, også opfattes uelskværdigt latterligt i hans maleri fra 1908 af den piberygende dronning i Palazzo Corsini.

En helt anden opfattelse af Ch.D. Biehl finder man i Carl Thomsens tegning, der anvendes som illustration i Louis Bobe's første udgave fra 1901 af de historiske breve om Christian VII. Carl Thomsen viser jomfru Biehls hyggelige stue med potteplanter i vindueskarmen. Den statelige ældre kvinde afbryder sine litterære sysler ved Johan Bülows besøg for at ile ham i møde med hjerteligt udstrakte arme. (Carl Thomsen har tydeligt brugt Jens Juels profilportræt af Bülow som forbillede). For at situationen endelig ikke skal misforstås som et intimt stævnemøde lader Thomsen Bülows lakaj stå vagt i døråbningen. Det er indlysende, at en illustration til en Biehl-udgave krævede en værdig, sympatisk skildring af forfatterinden. Carl Thomsen må i øvrigt have været fortrolig med Zahrtmanns billeder. De to malere havde begge atelier i Amaliegade i 1870'erne.

Det var ikke alene jomfru Biehls person, men også hendes emner, der vakte malernes interesse i denne periode. Wilhelm Marstrand illustrerede på en måde allerede Biehl før udgivelsen af hendes historiske breve i 1865. Det drejede sig om anden udgave af hendes Don Quijote-oversættelse, der kom i tre bind i 1865-69. Marstrands behandling af Don Quijote-motiver gik tilbage til 1846, da han var i Italien, og han arbejdede hyppigt siden med emnet. Til udgaven 1865-69 blev der udført 20 litografier.

Marstrand brugte ofte det 18. århundrede som baggrund for sine anekdotiske billeder, og ved læsningen af Biehls historiske breve fandt han nye motiver. Han tegnede Frederik V, som godhjertet og spøgefuldt bevilger et embede i skoven med sin tjener som skrivepult, mens ansøgeren sover. Caroline Mathilde til hest sammen med Struensee fangede også hans opmærksomhed som motiv, om end oplysningen om, at Caroline Mathilde red overskrævs i mandsdragt ikke stammer fra Ch.D. Biehl. Der kom idyl ud af de historiske breves pikante øjebliksbillede af den nygifte kronprins Frederik (V) og kronprinsesse Louise på Charlottenborg, hvor en portion kirsebær er anledning til megen forelsket nærkontakt. Marstrand tegnede parret og malede i 1868 et billede med mund-til-mund kirsebærret som hovedmotiv. På Charlottenborg-udstillingen 1869 var titlen: »Et ungt Ægtepar«. Scenen havde også aktualitet for Marstrand, for så vidt den foregår på Charlottenborg, hvor han selv boede som professor. Man ser portikken gennem vinduet, hvad der placerer kronprinsessens bolig i sydfløjen. I virkeligheden lå den i nordfløjens beletage.

Zahrtmann brugte også Biehls historiske personer som motiv. Fra 1871 arbejdede han gentagne gange med forholdet mellem Caroline Mathilde og Struensee. Det blev til malerierne med titlen »Scene fra Christian VIIs Hof« i 1872 og 1873.

Langt senere, i 1909-10, malede han Struensee og Caroline Mathilde ved dronning Sophie Magdalenes lig på grundlag af Ch.D. Biehls beskrivelse, men med en meget fri fortolkning af situationen. Dronningen i de overordentligt tætsluttende ridebukser og Struensee med benene over kors er skildret groft provokerende. Zahrtmann har selv fortalt, at Christian VIs helfigursportræt bag sengen er ment som et komisk element, »latterligt overmajestætisk«. Mens Marstrand fandt frem til det pudsige og idylliske i de historiske breve, lod Zahrtmann dem være grundlag for nærgående skildring af historiske personer og deres forhold til hinanden. Således belyste de to vidt forskellige malere to sider af Ch.D. Biehls forfatterskab.

Emma Salling

FORTEGNELSE OVER DE UDSTILLEDE PLANCHER

Alle udstillede billeder og manuskripter er fotografier eller fotokopier. Originalens mål og ejer opgives ved skulpturer, malerier og tegninger.

Citaterne i kursiv er hentet i Ch.D. Biehls historiske breve, erindringer og private breve til Bülow.

CH.D. BIEHL 1731-1788

1.1 Charlotta Dorothea Biehl.
Malet af Cornelius Høyer ca. 1775. Det nationalhistoriske Museum på Frederiksborg.
Original størrelse 54 × 52 mm.

1.2 Rigsort (24-skilling) med Christian VIs portræt. 1731.
Fra *Beskrivelse over danske Mynter og Medailler i den Kongelige Samling*. Kbh. 1791, tav. XIII, 6.

1.3 C.Æ. Biehl, Ch.D.s fader, slotsforvalter, akademisekretær.
Malet af C.G. Pilo, formodentlig i 1760'ernes første halvdel. Kunstakademiet, Kuppelsalen.
Original størrelse 750 × 605 mm.

1.4 Charlotta Dorothea Biehl.
Malet af W.A. Müller 1784 og skænket til Johan Bülow. Privateje.
Original størrelse 54 × 43 mm.

1.5 Charlotta Dorothea Biehl.
Stik af J.F. Clemens efter W.A. Müllers maleri 1784.
Forstørret. Originalens størrelse 135 × 102 mm.

1.6 Adresseavisen den 19.maj 1788 med Ch.D. Biehls dødsannonce og P.F. Suhms gravskrift.

1.7 Portræt af en dame.
Malet af Jens Juel 1771. Odense Kunstmuseum
Original størrelse 610 × 505 mm.

BARNDOMSHJEM OG FARFARS HUS

2.1 Prospekt af Holmens kirke og kapel med omgivelser.
Tegning 1788 af Jes Bundsen. Den kongelige Kobberstiksamling.
Original størrelse 136 × 216 mm.

2.2 Prospekt af Frederiksholms Kanal.
Stik efter Johan Jacob Bruun, ca. 1750.

2.3 Prospekt fra Bredgade med Claus Biehls hus.
Maleri af Rach og Eegberg 1749. Nationalmuseet.
Original størrelse 410 × 540 mm.

BOLIGERNE & KGS. NYTORV

3.1 Kongens Nytorvs nordside med de huse, Ch.D. Biehl boede i.

Maleri ca.1745-50 af Rach og Eegberg. Nationalmuseet.
Original størrelse 410 × 540 mm.

3.2 Prospekt af Kongens Nytorv med Charlottenborg efter 1750.
Stik af Johan Jacob Bruun.

3.3 Prospekt af Kongens Nytorvs vestside 1746.
Stik i Lauritz Thuras Den danske Vitruvius

DET GAMLE CHARLOTTENBORG

4.1 Kongens Nytorv med Charlottenborg i 1718.
Stik af Christoph Marselis.

4.2 Charlottenborg set fra havesiden.
Maleri af Jacob Coning 1694.
Det nationalhistoriske Museum på Frederiksborg.
Original størrelse 700 × 1110 mm.

4.3 Charlottenborgs forvalterbolig og vaskehus før ombygningen i 1736. Grundplan og opstalt af facade. Rigsarkivet.
Original størrelse 435 × 562 mm.

CHARLOTTENBORGS BEBOERE

5.1 Charlottenborgs facade mod Kgs.Nytorv i 1746.
Efter stik i Lauritz Thuras Den danske Vitruvius.

5.2 J.-F.-J. Saly, billedhugger, professor.
Malet af C.G. Pilo omkring 1763. Kunstakademiet, Kuppelsalen.
Original størrelse 813 × 655 mm.

5.3 J.M. Preisler, kobberstikker og professor. Malet af Peder Als 1764. Kunstakademiet, Kuppelsalen.
Original størrelse 823 × 662 mm.

5.4 Andreas Weidenhaupt, billedhugger, professor.
Malet af C.A. Lorentzen 1784.
Kunstakademiet, Kuppelsalen.
Original størrelse 821 × 651 mm.

5.5 Johan Mandelberg, maler, professor.
Malet af Gabriel Blanchet 1756. Kunstakademiet, Kuppelsalen.
Original størrelse 816 × 650 mm.

5.6 Plan af Charlottenborgs stueetage 1746 efter stik i den Den danske Vitruvius.
Plan af vaskehus og forvalterbolig 1736. Rigsarkivet.

5.7 C.G. Pilo, maler, professor.
Malet af Cornelius Høyer 1770.
Kunstakademiet.
Original størrelse 81 × 65 mm.

5.8 Cornelius Høyer, miniaturemaler, akademisekretær.
Portrætmedaljon af J.T. Sergel 1783.
Kunstakademordre Forsal.
Original størrelse diam. 565 mm.

5.9 Peder Als, maler, professor.
Malet af W.A. Müller 1773.

Kunstakademiet, Kuppelsalen.
Original størrelse 152 × 115 mm.

5.10 Charlotta Dorothea Biehl.
Malet af Cornelius Høyer o. 1775. Det nationalhistoriske Museum på Frederiksborg.
Original størrelse 54 × 52 mm.

5.11 C.Æ. Biehl, slotsforvalter, akademisekretær.
Malet af C.G. Pilo. Kunstakademiet, Kuppelsalen.
Original størrelse 750 × 605 mm.

CHARLOTTENBORGS BEBOERE

6.1 Charlottenborgs portik 1746.
Stik i Lauritz Thuras Den danske Vitruvius.

6.2 Charlottenborg slotsinventarium 1. februar 1750 til 1. oktober 1755. Ført af C.Æ. Biehl som nyudnævnt slotsforvalter, underskrevet 2. oktober 1755. Omslag, første og sidste side. Rigsarkivet.

6.3 Plan af Charlottenborgs beletage 1746.
Stik i Lauritz Thuras Den danske Vitruvius.

6.4 N.-H. Jardin, arkitekt, professor.
Malet af Peder Als 1764. Kunstakademiet, Kuppelsalen.
Original størrelse 812 × 652 mm.

6.5 Gerhard Morell, kunstkammerforvalter.
Malet af Johann Salomon Wahl. Statens Museum for Kunst.
Original størrelse 780 × 625 mm.

6.6 W.A. Müller, miniaturemaler, bibliotekar på Kunstakademiet.
Malet af C.A. Lorentzen 1784. Kunstakademiet, Kuppelsalen.
Original størrelse 816 × 652 mm.

6.7 Daniel Jensen Adzer, medaljør, medlem af Kunstakademiet.
Malet af Lorens Pasch d.Y. Kunstakademiet, Kuppelsalen.
Original størrelse 697 × 605 mm.

6.8 Ernst Heinrich Løffler, maler, informator ved Kunstakademiet.
Portrætmedaljon af B. Thorvaldsen 1796. Gipsafstøbning. Thorvaldsens Museum.
Original størrelse diam. 460 mm.

KUNSTAKADEMIET

7.1 Fortegnelse over Kunstakademiets ledelse og ansatte 1758.
Tavle i *Forbedring og Tillæg udi den, for det Kongelige Danske Skildre- Bildhugger- og Bygnings-Academie udi Kiøbenhavn, allernaadigst udgivne Fundation af 31. Martii 1754.* København 1758.

7.2 C.Æ. Biehls referat af akademiforsamlingens møder den 7. og 25. februar 1757. Kunstakademiet dagbog, Kunstakademiets Arkiv, Rigsarkivet.

DOROTHEA I KUNSTENS KØBENHAVN

8.1 Frederik Vs rytterstatue transporteres fra Kgs. Nytorv til Amalienborg Plads.
Pl.III i Butty: *Beskrivelse over Statuen til Hest, som det Asiatiske Compagnie har helliget til Kong Friderik den Femtes Ære.* København 1774.

8.2 J.-F.-J. Saly, billedhugger, professor.
Malet af C.G. Pilo omkring 1763. Kunstakademiet, Kuppelsalen.
Original størrelse 813 × 655 mm.

8.3 Katalog til salonen 1769.
Forklaring over de Stykker, udi Skildrer- Bildhugger- Bygnings- Kaaber-Stikker og Medailleur-Kunsten, som ere forfærdigede af de Herrer udi Det Kongelige Danske Academie, hvis offentlige Udsettelse foretages udi Charlottenborgs store Sahl, og tager sin Begyndelse, paa Hans Kongelige Majests. allerhøyeste Fødsels-Dag den 29de Januarii indeværende Aar, samt vedvarer til den 5te Februarii. København 1769.
Titelblad og s.9.

8.4 Et perspektiv-stykke af pladsen i Frederiksstaden.
Stik af J.M. Preisler efter tegning af Louis-Augustin Le Clerc, udstillet 1769.

SPILLEPLADSER

9.1 Charlottenborg. Facade mod Kgs. Nytorv.
Maleri af Rach og Eegberg. Nationalmuseet.
Original størrelse 410 × 450 mm.

9.2 Vilhelm Bornemann, meddirektør ved de danske skuespil.
Maleri af Jens Juel. Politigården.
Original størrelse ca. 750 × 630 mm.

9.3 Adam Gottlob Moltke, hofmarskal, chef for Komediehuset m.m.
Sortekunst af Georg Vilhelm Baurenfeind efter maleri af C.G. Pilo.

9.4 Komediehuset på Kgs.Nytorv.
Stik af O.H. de Lode.

9.5 Komediehuset, plan.
Tegning af N. Eigtved? Teatermuseet.
Original størrelse 465 × 700 mm.

DEN KIÆRLIGE MAND

10.1 Carlo Goldoni, komedieforfatter.
Stik af M.A. Pitteri efter G. Piazzetta. Udsnit.

10.2 Christopher Pauli Rose, skuespiller.
Stik af Meno Haas 1782 efter maleri af Vigilius Erichsen.

10.3 Christopher Ørsted, skuespiller.
Stik af Marie Jeanne Clemens, f. Crévoisier efter egen tegning.

10.4 Plakat fra »Den kiærlige Mand« 30. oktober 1772. Det kongelige Bibliotek.

10.5 Gert Londemann, skuespiller.
Stik af F.L. Bradt efter maleri af Jens Juel.

10.6 Mette Marie Rose, skuespillerinde.
Tegning af Hartman Beeken. Teatermuseet.
Original størrelse 260 × 210 mm.

SKUESPIL

11.1 Charlotta Dorothea Biehl: *Den listige Optrækkerske.* Kbh. 1765.
Titelblad, rolleliste.

11.2 Charlotte Amalie Rose, f. Bøttger, skuespillerinde.
Stik af Marie Jeanne Clemens, f. Crévoisier efter maleri af Vigilius Erichsen.

11.3 Scenebillede fra opførelsen af »Den listige Optrækkerske« på Svalegangen i Århus 1984.
Foto.

11.4 Christopher Pauli Rose, skuespiller.
Kopi af H.C. Vantore efter maleri af ukendt kunstner. Teatermuseet.
Original størrelse 109 × 95 mm.

11.5 Charlotte Amalie Bøttger i rollen som Leonora i »Den kiærlige Mand«.
Tegning af Peter Cramer. Det kongelige Bibliotek.
Original størrelse 105 × 110 mm.

11.6 Utilia Lenkiewitz, skuespillerinde.
Malet af Johan Hörner. Teatermuseet.
Original størrelse 325 × 230 mm.

11.7 Marcus Hortulan, skuespiller.
Tegning af Meno Haas. Teatermuseet.
Original størrelse 130 × 85 mm.

SYNGESPIL

12.1 Plakat fra »Den prøvede Troeskab« 31. januar 1774. Teatermuseet.

12.2 Katharine Gjelstrup, f. Morell, skuespillerinde.
Maleri tilskrevet Erik Pauelsen. Teatermuseet.
Original størrelse 240 × 200 mm.

12.3 Caroline Halle, gift Walter, skuespillerinde.
Malet af Jens Juel. Nationalmuseum, Stockholm.
Original størrelse 700 × 560 mm.

12.4 Frederik Schwarz, skuespiller.
Stik af A. Flint.

12.5 Christiansborg Slot mod Ridebanen med Hofteatret til højre.
Stik i Lauritz Thuras Den danske Vitruvius, 1746.

ORFEUS OG EURIDICE

13.1 Catharine Marie Preisler, skuespillerinde.
Malet af Jens Juel 1782. Ejer ukendt.
Original størrelse 240 × 200 mm.

13.2 Michael Rosing, skuespiller.
Stik af Meno Haas 1803 efter maleri af Jens Juel.

13.3 Cathrine Møller, skuespillerinde.
Malet af Jens Juel. Ejer ukendt.
Original størrelse 700 x 550 mm.

13.4 Dekorationsudkast til »Orfeus og Euridice«. En sal.
Akvarel af Thomas Bruun. Teatermuseet.
Original størrelse 220 x 350 mm.

13.5 Dekorationsudkast til »Orfeus og Euridice«. En lund.
Avarel af Thomas Bruun. Teatermuseet.
Original størrelse 220 x 350 mm.

13.6 Dekorationsudkast til »Orfeus og Euridice«. En grotte.
Akvarel af Thomas Bruun. Teatermuseet.
Original størrelse 220 x 350 mm.

MØDESTEDET – KONGENS HAVE

14.1 Promenade i Kongens Have.
Stik af G.C. Schule 1785, tilegnet Johan Bülow.

14.2 Prospekt af Rosenborg Slot og Have.
Stik i Den danske Vitruvius 1746.

14.3 Plan af Kongens Have 1784.
Opmåling, udsnit. Dronningens Håndbibliotek.

14.4 Indgangsparti i Kongens Have ved Gothersgade.
Maleri ca. 1780. Københavns Bymuseum.
Original størrelse 445 x 545 mm.

14.5 Forklaring om Lykkens Seyer over den store Urhane paa Bloksbjerg. Illustration til vise af Sigvart Lyche.
Skillingstryk.

CHRISTIANSBORG OG HOFFET

15.1 Perspektiv af Christiansborg slot set fra ridebanen, 1746.
Stik i Lauritz Thuras Den danske Vitruvius.

15.2 Aftenselskab i appartementssalen på Christiansborg.
Tegning af J.W. Haffner 1781. Rosenborg.
Original størrelse 518 x 734 mm.

CHRISTIANSBORG OG HOFFET

16.1 Perspektiv af Christiansborg set fra slotspladsen, 1746.
Stik i Lauritz Thuras Den danske Vitruvius.

16.2 Kronprinsens fødselsdagskur i Kurgemakket eller Den gyldne Spisesal.
Tegning af J.W. Haffner 1781. Rosenborg.
Original størrelse 253 x 499 mm.

HISTORISKE BREVE

17.1 Dronning Louise.
Stik af J.M. Preisler 1747 efter maleri af C.G. Pilo.

17.2 Festdekoration i Størrestræde i anledning af dronning Louises indtog 1743.
Stik af J.N. Schrøder efter tegning af Marcus Tuscher.

17.3 Kong Frederik V.
Stik af J.M. Preisler 1748 efter maleri af C.G. Pilo.

17.4 Dekoration på et hus i Østergade ved dronning Louises indtog 1743.
Stik af Johanna Fosie.

17.5 Festdekoration ved rådhuset i anledning af det oldenborgske kongehus' 300-års jubilæum.
Stik af J.C. Holtzbecher efter tegning af Marcus Tuscher.

17.6 Festdekoration ved et privathus i anledning af Christian VIIs og Caroline Mathildes bryllup 1766.
Tegning af Johannes Wiedewelt. Kunstakademiets Bibliotek.
Originalens størrelse.

HISTORISKE BREVE

18.1 Kong Christian VII. Stik af B. Picart 1733.

18.2 Dekoration ved rådhuset i anledning af Sophie Magdalenes ligfærd 1770.
Tegning af Johannes Wiedewelt. Kunstakademiets Bibliotek.
Originalens størrelse.

18.3 Dronning Sophie Magdalene.
Stik af Jacob Houbraken 1733.

18.4 Skitse til portrætmedaljon af Christian VII.
Tegning af Johannes Wiedewelt ca. 1765. Kunstakademiets Bibliotek.
Originalens størrelse.

18.5 Dekoration ved rådhuset i anledning af Frederik Vs ligfærd 1766.
Stik af J.G. Bradt efter tegning af J. Wiedewelt.

TO STATSKUP

19.1 Struensees og Enevold Brandts henrettelse på Øster Fælled den 28. april 1772. Bødlen fremviser Brandts afhuggede hovede, mens Struensee venter i vognen.
Stik af Jonas? Haas.

19.2 Billet til maskeballet på Hofteatret natten mellem den 16. og 17. januar 1772.
Teatermuseet.

19.3 Ove Høegh-Guldberg, gehejmekabinetssekretær.
Malet af Jens Juel 1782. Horsens Statsskole.
Original størrelse 750 × 690 mm.

19.4 Enkedronning Juliane Marie med arveprins Frederiks portræt.
Malet af Johan Georg Ziesenis. Det nationalhistoriske Museum på Frederiksborg.
Original størrelse 1380 × 1000 mm.

19.5 Arveprins Frederik.

Malet af Jens Juel 1782. Kunstakademiet.
Original størrelse 1014 × 837 mm.

19.6 Indledningen af Ch.D. Biehls manuskript til brevene om regeringsskiftet 1784 med Johan Bülows tilføjelse. Det kongelige Bibliotek.

19.7 Kronprins Frederik (VI) på Frederiksberg Slot.
Malet af Jens Juel ca. 1781-82. Fredensborg.
Original størrelse 810 × 550 mm.

MIN BÜLOW

20.1 Johan Bülow.
Akvarel af Jens Juel ca. 1785. Det nationalhistoriske Museum på Frederiksborg.
Original størrelse 205 × 164 mm.

20.2 Johan Bülow.
Stik af G.L. Lahde efter silhouet af Boy Jensen Greve. Opklæbet på stik af ramme. Det nationalhistoriske Museum på Frederiksborg.
Originalens størrelse.

20.3 Johan Bülow.
Malet af Jens Juel 1785. Sanderumgaard.
Original størrelse 700 × 550 mm.

20.4 Else Marie Bülow, født Hoppe.
Malet af Jens Juel 1785. Sanderumgaard.
Original størrelse 700 x 550 mm.

20.5 Johan Bülow, medlem af Kunstakademiet 1784-1828.
Malet af Jens Juel 1790/91. Kunstakademiet, Kuppelsalen.
Original størrelse 815 × 658 mm.

BREVENE TIL BÜLOW

21 Brev af 22.6.1785 fra Ch.D. Biehl til Johan Bülow. Forstørret kopi, transskription og kopier af et udvalg af breve i originalstørrelse. Sorø Akademi.

ÅRHUNDREDETS BREVSKRIVERSKE

22.1 C.F. Gellert: *Breve, tilligemed en praktisk Afhandling om den gode Smag i Breve.* Kbh. 1762.
Titelblad.

22.2 Samuel Richardson: *Miss Clarissa Harlowes Historie i en Samling af Breve.* 5. del. Kbh. 1786.
Titelblad.

22.3 Samuel Richardson, forfatter.
Malet af Joseph Highmore 1750.
Original størrelse 527 × 368 mm.

22.4 Brev fra Ch.D. Biehl til Johan Bülow den 5. marts 1784.
Sorø Akademis bibliotek.

22.5 Charlotta Dorothea Biehl: *Brevvexling imellem fortrolige Venner.* Bd.1. Kbh. 1783.
Titelblad.

22.6 Charlotta Dorothea Biehl: *Kierligheds-Brevene, et Syngespil i tre Acter. i: Nye originale Skuespil.* Bd.3. Kbh. 1781.
Titelblad.

22.7 Ch.D. Biehl: *Brev fra Waldborg Immers Datter til hendes Veninde.* i: *Poetiske Samlinger.* Kbh. 1775.
Titelblad.

22.8 Manuskript til Ch.D. Biehls historiske breve om Christian VI.
Det kongelige Bibliotek.

22.9 Manuskript til Ch.D. Biehls »Mit ubetydelige Levnets Løb«.
Sanderumgård.
Titelblad og indledende digt til Johan Bülow.

22.10 Brev til Johan Bülow 30. juli 1787.
Håndgjort konvolut. Sorø Akademis bibliotek.

OVERSÆTTEREN AF DON QUIJOTE

23.1 Søren Gyldendal, forlægger.
Malet af Erik Pauelsen 1780. Gyldendals Forlag.
Original størrelse 770 × 620 mm.

23.2 Sidste side af Ch.D. Biehls kontrakt med Gyldendal, d. 7. juni 1776 om oversættelsen af Don Quijote. Gyldendals arkiv, Det kongelige Bibliotek.

23.3 Stik af Jacob van de Schley efter Charles-Antoine Coypel fra fransk udgave af Don Quijote, 1746.

23.4 Stik af Meno Haas fra den danske udgave af Don Quijote, 1776.

23.5 Miguel de Cervantes Saavedra: *Den sindrige Herremands Don Quixote af Mancha Levnet og Bedrifter.* København 1776.
Titelblad.

23.6 To forstørrede gengivelser af stik fra den danske udgave af Don Quijote, 1776.

LÆRD BEKENDTSKAB

24.1 Hans Friedrich Wohlert, hofkirurg.
Stik af C.F. Clemens efter maleri af Peder Als.
Isidoro Bianchi: *Betragtninger over adskillige Puncter af den almindelige og private Lyksalighed.* Oversat af det Italienske ved Charlotta Dorothea Biehl. København 1774.
Titelblad og dedikation til H.F. Wohlert.

24.2 Isidoro Bianchi: *Sullo stato delle scienze e belle arti in Danimarca dopo la metà del secolo XVIII.* Cremona 1808.
Titelblad og s.1 med omtale af Ch.D. Biehl.

24.3 Isidoro Bianchi, forfatter, filosof.
Stik af Meno Haas 1775 efter Cornelius Høyer.

24.4 Henrik Hielmstierne, kancellisekretær, historiker, bogsamler, medlem af Kunstakademiet 1777-80.
Malet af Jens Juel 1780. Statens Museum for Kunst.
Original størrelse 645 × 500 mm.

24.5 Peder Frederik Suhm, bogsamler, forfatter, historiker, medlem af Kunstakademiet 1781-98.
Malet af Jens Juel. Kolding Museum.
Original størrelse 685 x 640 mm.

24.6 Bolle Willum Luxdorph, førstedeputeret i Danske Kancelli, bogsamler, forfatter, medlem af Kunstakademiet 1777-88.
Malet af G. Fuchs 1782. Det nationalhistoriske Museum på Frederiksborg.
Original størrelse 1160 x 940 mm.

MORALSKE FORTÆLLINGER

25.1 Charlotta Dorothea Biehl: *Moralske Fortællinger.* 2. bind. København 1781. Titelblad.

25.2 *Moralske Fortællinger.* Titelblad til *Emilie eller Den belønnede Standhaftighed.*

25.3 Samuel Richardson: *Pamela eller den belønnede Dyd.* København 1743-46. Titelblad.

25.4 Hans Wilhelm von Warnstedt, teaterdirektør.
Malet af Jens Juel ca. 1785. Privateje.
Original størrelse 685 x 530 mm.

25.5 *Moralske Fortællinger.* Titelblad til *Den falske Ven.*

25.6 *Moralske Fortællinger.* Fortegnelse over subskribenter, to sider med kongens og Warnstedts navne.

SATIRE

26.1 Ludvig Holberg.
Stik af O.H. de Lode 1752 efter maleri af Johan Roselius.

26.2 Mindestøtte over Ludvig Holberg i Jægerspris.
Stik af J.F. Clemens efter J. Wiedewelt.

26.3 Charlotta Dorothea Biehl.
Stik af J.F. Clemens efter maleri af W.A. Müller 1784.

26.4 Ch.D. Biehl kastrerer Holberg.
Tegning af Cornelius Høyer. Sorø Akademis Bibliotek.
Original størrelse 162 x 202 mm.

26.5 Jacob Christian Bie: *Originale danske moralske Fabler.* 1. Bind. København 1767.
Titelblad, s. 80-81: 17de Fabel. Om Den lærde Gaas (de første fem vers).

ÆDEL ELLER LATTERLIG

27.1 Charlotta Dorothea Biehl ved vinduet.
Maleri af Kristian Zahrtmann, form. 1870'erne. Privateje.
Original størrelse 690 x 550 mm.

27.2 Studie til Ch.D. Biehls figur efter Madam Ullebølle.
Maleri af Kristian Zahrtmann 1874. Ordrupgaardsamlingen.
Original størrelse 315 x 285 mm.

27.3 Charlotta Dorothea Biehl ved vinduet.

Maleri af Kristian Zahrtmann 1874. Privateje.
Original størrelse 730 × 570 mm.

27.4 Charlotta Dorothea Biehl modtager Johan Bülow i sit hjem.
Illustration i Louis Bobe's udgave af *Interiører fra Kong Christian den Syvendes Hof*, 1901 efter tegning af Carl Thomsen.

27.5 Johan Bülow.
Akvarel af Jens Juel ca. 1785. Det nationalhistoriske Museum på Frederiksborg.
Original størrelse 205 × 164 mm.

27.6 Ch.D. Biehl.
Stik af J.F. Clemens efter maleri af W.A. Müller 1784.

BIEHL-MOTIVER

28.1 Kronprins Frederik (V) og kronprinsesse Louise spiser kirsebær sammen på Charlottenborg., motiv fra Ch.D. Biehls historiske breve fra Frederik Vs hof.
Tegning af Wilhelm Marstrand. Den kongelige Kobberstiksamling.
Original størrelse 215 × 145 mm.

28.2 Dronning Caroline Mathilde og Struensee på ridetur ved Hørsholm, inspireret af Ch.D.Biehls historiske breve fra Frederik Vs hof.
Tegning af Wilhelm Marstrand. Den kongelige Kobberstiksamling.
Original størrelse 196 × 321 mm.

28.3 Frederik V bevilger den sovende teologs ansøgning, motiv fra Ch.D. Biehls historiske breve fra Frederik Vs hof.
Tegning af Wilhelm Marstrand. Den kongelige Kobberstiksamling.
Original størrelse 247 × 235 mm.

28.4 En scene fra Christian VIIs hof.
Maleri af Kristian Zahrtmann 1873. Ejer ukendt.
Original størrelse 870 × 820 mm.

28.5 Dronning Caroline Mathilde og Struensee ved dronning Sophie Magdalenes lig.
Maleri af Kristian Zahrtmann 1909-10. Ejer ukendt.
Original størrelse 840 × 1020 mm.

28.6 Studie til dronning Caroline Mathildes hovede.
Maleri af Kristian Zahrtmann 1872. Nivaagaards Malerisamling.
Original størrelse 410 × 350 mm.

28.7 Dronning Caroline Mathilde.
Mezzotinte af James Watson efter pastel af Francis Cotes 1766.

LITTERATUR OM CH.D. BIEHL

29

1793 H.J. Birch: *Billedgallerie for Fruentimmer*. Bd.1. Kbh. 1793, s.163-224.

1865 J.H. Bang (udg.): Charlotte Dorothea Biehls historiske Breve. i: *Historisk Tidsskrift*, 3.rk., 4.bd., 1865, s.147-494.

1867 E. Holm (udg.): Regeringsforandringen den 14de April 1784 fremstillet af Charlotte Dorothea Biehl. i: *Historisk Tidsskrift*, 3.rk., 5.bd., 1867, s.281-455.

1909 Fr. Olsen: En Ansøgning fra Charlotte Dorothea Biehl. i: *Personalhistorisk Tidsskrift*, 5.rk., 6.bd., 1909, s.97-98.

1909 Louis Bobé (udg.): *Interiører fra Kong Frederik den Femtes Hof. Charlotte Dorothea Biehls Breve og Selvbiografi*. Kbh. 1909.

1919 Louis Bobé (udg.): *Interiører fra Kong Christian den Syvendes Hof. Efter Charlotte Dorothea Biehls Breve*. Kbh. 1919 (2.udgave).

1927 K.F. Plesner: En dansk forfatterinde fra det attende århundrede. Charlotte Dorothea Biehl. i: *Edda*, 27, 1927, s.427-446.

1938 Anna Levin: Den Biehlske Slægt. i: *Personalhistorisk Tidsskrift*, 10.rk., 5.bd., 1938, s.153-167.

1948 Niels Åge Nielsen: Brugen af tiltalepronominer i Charlotta Dorothea Biehls komedier 1764-1772, i: *Sprog og Kultur*, bd.16, 1948, s.121-134.

1969 Pil Dahlerup (udg.): *Charlotte Dorothea Biehl. Pigeopdragelse*. Kbh. 1969.

1975 Svend Cedergreen Bech (udg.): *Brev fra Dorothea. Af Charlotta Dorothea Biehls historiske breve*. Kbh. 1975.

1976 Johannes Mulvad: Om Dorotheas troværdighed. i: *Personalhistorisk Tidsskrift*, 16.rk., 4.bd., 1976, s.179-186.

1979 Elsa Gress: Holberg i samtale med den fraværende Dorothea Biehl. i: *Fanden til forskel. Essays, monologer og dialoger*. Kbh. 1979, s.62-67.

1981 Palle Lauring: Charlotte Dorothea Biehl. i: *Dronninger og andre kvinder i Danmarkshistorien*. Kbh. 1981, s.115-121.

1984 Marianne Alenius: Forfatteren bag den listige optrækkerske. i: *Charlotta Dorothea Biehl. Den listige Optrækkerske*. (Program fra Svalegangens opførelse). Århus 1984, s.4-9.

1986 Marianne Alenius (udg.): *Mit ubetydelige Levnets Løb*. Udgivet efter originalmanuskript med indledning, kommentar m.m. Kbh. 1986.

1986 Marianne Alenius: Italieneren Bianchi skriver om dansk kultur i 1700-tallet. i: *Magasin fra Det kongelige Bibliotek og Universitetsbiblioteket*, 1.årg., nr.1-2, 1986, s.3-17.

1987 Marianne Alenius: *Brev til eftertiden. Om Charlotta Dorothea Biehls selvbiografi og andre breve*. Kbh. 1987.

1988 Mette Winge: *Skriverjomfruen*. Kbh. 1988.

1989 Den listige optrækkerske. (Radioteatret den 1.august 1989) i: *P1. Radioteatret*, 3, juli/august 1989, s.13.